

Nyissátok ki a kaput!

Open up the gates!

KissPál
Szabolcs

Lektorálás | Proofreading:

Frazon Zsófia (HU)

KissPál Klára (EN)

Fotók | Photos:

a szerző és | the author and

Bíró Dávid (borító/cover, p. 10, 11, 19, 24, 25, 26, 28-29, 36-37, 38-39),

Frazon Zsófia (p. 34),

Gadó Flóra (p. 16),

Huszár Gábor (Kisalföld, p. 27),

Thaler Tamas CC BY-SA 4.0 (p. 2, 5),

USHMM (United States Holocaust Memorial Museum)

<https://www.ushmm.org> (p. 3, 4, 5, 7, 32)

Köszönet | Acknowledgements:

Ásványi Ilona (Pannonhalmi Apátság Könyvtár/Pannonhalma Archabbey Library),

Boros Zoltán (Pannonhalmi Levéltár/Pannonhalma Archives),

Dénes Tamás (Pannonhalmi Levéltár/Pannonhalma Archives),

Dejcsics Konrád OSB (Pannonhalmi Főapátság Kulturális Igazgató/

Pannonhalma Archabbey Cultural Director)

Ember Sári, **Frazon** Zsófia (Magyar Néprajzi Múzeum/Hungarian Ethnographic Museum),

Fináli Gábor (Rabbi, Ohel Avraham, Budapest/Rabbi, Ohel Avraham, Budapest)

Gadó Flóra, **Kovács** Kriszta, **Kim** Katalin,

Pup Csilla (MNL Vas Megyei Levéltára/HSA Vas County Archives),

Samodai Éva (Pannonhalmi könyvtár/Pannonhalma Library)

Sarkadi Mónika (Pannonhalmi Főapátság Kulturális Irodavezető/

Pannonhalma Archabbey Cultural Secretary)

Schönberger Ádám, **Szabó** Rita (Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa/Mór Jókai City Library, Pápa),

Tanai Péter (Pannonhalmi Főapátság Múzeumigazgató/Pannonhalma Archabbey Museum Director),

Toronyi Zsuzsanna (Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár/

Hungarian Jewish Museum and Archives), **Turai** Hedvig,

dr. **Várszegi** Asztrik OSB (C. Culusi Püspök EM. Pannonhalmi Főapát/

Bishop TIT, EM Archabbot of Pannonhalma)

Felelős kiadó | Publisher:

Dr. Kemecsi Lajos

főigazgató | director

Néprajzi Múzeum
Museum of Ethnography

Budapest 2022

ISBN 978-615-5682-17-9

Nyissátok ki a kaput!

Open up the gates!

KissPál
Szabolcs

Nyissátok ki a kaput!

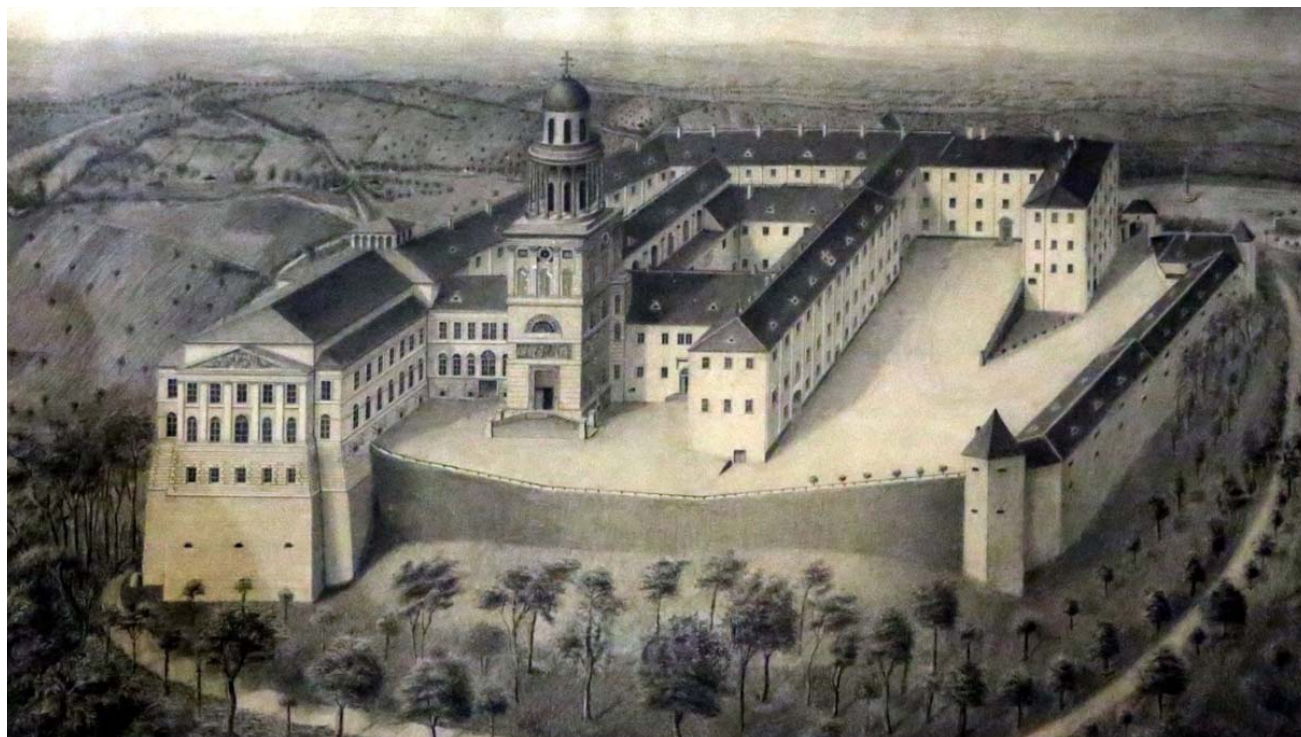
Frazon Zsófia – Gadó Flóra

David Victor Tulman rabbi és kántor, a később „vörös rabbiként” elhíresült történelmi személy, a Tanácsköztársaságban vállalt szerepe miatt menekülni kényszerült Magyarországról. Hosszú útjának egyik első állomása a Pannonhalmi Főapátság, ahol 1920-ban feltehetően néhány hónapot töltött. KissPál Szabolcs műve ennek a történetnek egy lehetséges elbeszélése, tárgyakon és történeteken keresztül rekonstrukciója. A történetmesélés szerkezetét és beszédmódját a

feltárás, a nyomozás, a visszaemlékezések logikája, illetve az emlékműállítás határozzák meg.

Tulman kalandos életének pannonhalmi epizódja apró részlekből áll össze, amelyben a zsidó és a keresztény vallás, az eseménytörténet és a politikai kontextus keveredik egymással. Az azóta eltelt több mint száz év, az emlékezet szelektív természete, a fellelhető források és a helyszíni leletek együttese adja azt a személyes és történelmi

Pannonhalmi Bencés Főapátság, korabeli nyomtatás / Pannonhalma Archabbey, antique print

Open up the gates!

Zsófia Frazon – Flóra Gadó

*Victor Tulman rabbi a Gursi internálótábor barakja előtt /
Rabbi Victor Tulman in front of a barracks of Internment camp in Gurs*

Rabbi and cantor David Victor Tulman, who became known as the 'red rabbi' was a real historical personality who had to flee because of the role he had played in the Hungarian Soviet Republic between March – August of 1919.

The first stop of his lengthy wandering was Pannonhalma Abbey, the Benedictine monastery in West Hungary, where he supposedly took refuge for a few months in 1920.

Szabolcs KissPál's work is one of the possible narratives of his story, a reconstruction of these months through objects and stories. The structure and narrative position of the storytelling are defined by the logic of unveiling, investigation and remembrance as well as the intention to set a memorial to this historical figure.

The Pannonhalma episode of Tulman's adventurous life is recomposed through small details in which Judaism and Christianity, the history of events and political contexts are blended. The subjective and historical pattern, in which all the small details gain a symbolic character and significance, is shaped by a number of factors ranging from the over-a-century long period that has passed since the event through the selective nature of memory to the sources and local findings available. The sacred mountain, Mons Sacer, simultaneously hides and unveils this story.

mintázatot, amelyben minden apró részlet szimbolikus karakterrel és jelentőséggel bír. A Mons Sacer, a szent hegy, egyszerre elrejtí és feltárja ezt a történetet.

A Nyissátok ki a kaput! három fejezetben mesél erről a néhány hónapról: az első fejezet egy lőszeresládában talált tárgykollekció nyomába ered, melyek megfejtése nyomozásra épül; a második fejezet Tulman vissza-

emlékezéséből származó párbeszédet elevenít meg, amely a történeti és gondolati teret teremti meg; a harmadik fejezet, amely egy az eseményeket összegző márványtábla, az emlékműállítás gesztusára épül.

A legfontosabbak azonban a kérdések. Miként tekintünk vissza a mából Magyarország száz évvel ezelőtti történetére? Miként láttathatunk egy embert, aki mindezt megélte, de mégsem vált a „nagy történelem” ismert személyiségévé? Mit tudhatunk meg személyes történetekből egy olyan korszakról, amely máig fel nem dolgozott traumákkal átszótt? Befolyásolja-e a gondolkodásunkat, hogy hinni szeretnénk a forrásoknak? Milyen vitákat indít az eredetiség és a spekuláció dinamikája? Miként tekintünk az ideológiák (vallás, politika) változására, az átélt traumákra, az elfeledett, elásott, elrejtett múltra?

Honnan tudjuk, hogy jó nyomon járunk?

David Victor Tulman a Szabad Francia Erőkhöz intéz beszédet 1941-44 / Victor David Tulman addresses members of the Free French Forces 1941-44

The installation tells the story of these few months in three chapters. The first one follows the traces left behind by a set of objects found in an ammunition box and tries to solve their mystery through investigation. The second recreates a conversation found in Tulman's autobiography thus establishing the historical and intellectual space for the narration while the third one, a memorial plaque summarizing the events, builds on the gesture of memorialization.

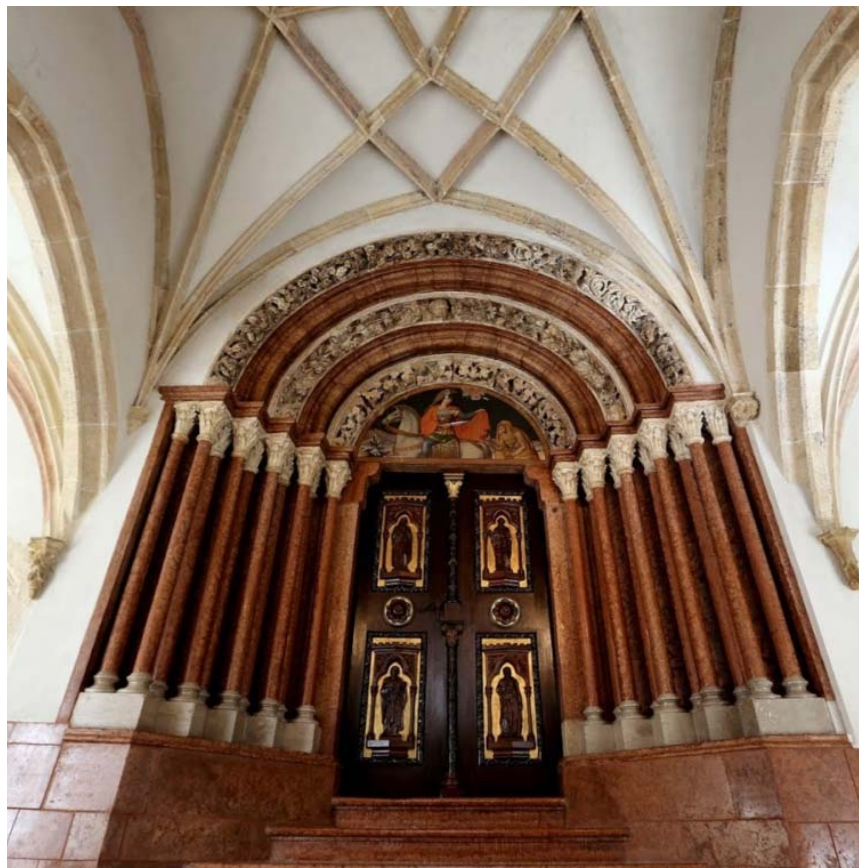
However, the most important aspect of the work is the questions raised by the artist. How do we look back on a hundred-year-old story from today's Hungary? How do we depict a person who living through these times has never become a distinguished figure of the Grand History? Do personal stories offer us any knowledge of a historical period that is still interwoven with traumas? Is our way of thinking influenced by the fact that we want to give credibility to the sources? What debates will the dynamics of genuineness and speculation generate? How do we interpret the transformation of religious and political ideologies, the traumas of the buried, forgotten and hidden past?

How do we know that we are on the right track?

*Az Apátság kapuja /
The gate of the monastery*

Victor Tulman egy rögtönzött szabadtéri konyhában főz a Spanyol Polgárháborúban (1935-36) / Victor Tulman cooks in a makeshift outdoor kitchen during the Spanish Civil War. (1935-36)

A szeretet erejével – A „vörös rabbi”-nak nevezett David Victor Tulman életútja

David Victor & Paloma Tulman: Mit der Kraft zu lieben,
Der Lebensweg des David Victor Tulman, genannt der „rote Rabbiner”
Info Verlag GMBH 2000, ISBN 978-3-88190-976-1

David Victor Tulman rabbi és kántor, héber nevén Avigdor David ben Morenu Rav Eliyahu Tulman (a későbbiekben DVT), 1901. március 24-én született a Vas megyei Nagysimonyiban, egy ortodox rabbi fiaként.

A koltai és váci jesivákban töltött évei után tanulmányait a pápai talmudiskolában folytatta. 1917-ben tett kántor- és rabbivizsgát a pozsonyi jesivában, majd bevonult tábori rabbinak.

1918 októbere táján visszatért Pápára, ahol csatlakozott egy helyi zsidó család fogadójában működő színtársulathoz. A Tanácsköztársaság idején jelentkezett a Vörös Hadseregbe, ahol előbb lelkesítő dalokkal segítette a toborzást, majd a Művészeti és Múzeumi Direktórium delegáltja volt egy katonatorozó darabokat előadó színházi társulatban.

E tevékenysége miatt a proletárdiktatúra bukását követően menekülni, bujkálni kényszerült. Így érkezett meg 1920 kora tavaszán a Pannonhalmi Apátságra, ahol néhány hónapot töltött el.

Pannonhalmi látogatását hosszú, kalandos életút követi. Rengeteget utazik: útja Bécsbe, Drezdába, Milánóba – ahol Pacelli bíborossal (a későbbi XII. Pius pápával) is találkozik –, majd Berlinbe vezet, ahol Gretha Graetzcel, Moritz Heimannal, valamint Albert Einsteinnel is összehozza a sors. Párizsban kapcsolatba kerül Rothschild báróval, és az ő segítségével jut ki először Jeruzsálembe, ahonnan azonban a brit hatóság, kommunista múltja miatt, hamarosan kiutasítja.

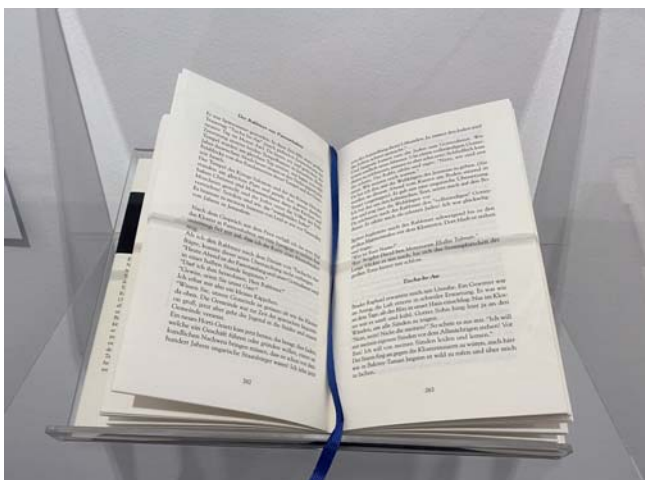
A guernicai bombázás hírére (1937) csatlakozik a spanyol polgárháborúban harcoló Nemzetközi Brigádokhoz, és Rajk

Lászlóval is kapcsolatba kerül. A köztársaságiak veresége után a gursi (Franciaország) internálótáborba kerül, itt ismeri meg későbbi feleségét, *Hella Bacmeister Tarnow*-ot. Az ötvenes években született közös gyermeküknek – a Picassóval való találkozás hatására – a *Paloma* nevet adják. Később lányával közösen írja meg visszaemlékezéseit, amelyekből életrajza töredékesen rekonstruálható.

Az internálást követően csatlakozik a franciaországi ellenálláshoz, majd a háború után részben Franciaországban, részben Izraelben él családjával 1987-ben bekövetkezett haláláig. A jeruzsálemi Olajfák hegyén álló sírkövére saját kérésére az alábbi szöveg került:

„Úton a vallások testvérisége felé”

Open up the gates!

With the power of love

With the Power of Love – The Life of David Victor Tulman, 'the Red Rabbi'

David Victor & Paloma Tulman: Mit der Kraft zu lieben,
Der Lebensweg des David Victor Tulman, genannt der "rote Rabbiner"
Info Verlag GMBH 2000, ISBN 978-3-88190-976-1

David Victor Tulman rabbi and cantor, known by his Hebrew name as Avigdor David ben Morenu Rav Eliyahu Tulman (further on: DVT), was born on March 24, 1901 as the son of an orthodox rabbi in the Hungarian village of Nagysimonyi. Following his education in the jeshivas of Kolta and Vác, he continued his studies in the Talmud school of Pápa. After being awarded a rabbinical and cantoral degree by Chatam Sofer in Bratislava in 1917, he enrolled as a military rabbi.

Around October, 1918 he returned to Pápa and joined a theater company performing in a Jewish family inn. During the time of the Hungarian Soviet Republic he submitted his request to join the Hungarian Red Army, where he first performed recruitment songs, then was delegated to a military theater by the Artistic and Museology Directorate. After the fall of the Republic, forced to flee the retaliations he arrived at Pannonhalma Archabbey in the early spring of 1920, where he found shelter for several months.

After his Pannonhalma stay a long and adventurous life followed with extensive travels to Vienna, Dresden and later on to Milan, where he met Cardinal Pacelli (the future Pope Pius XII). From here he headed to Berlin,

where he got in contact with Gretha Graetz, Moritz Heiman and Albert Einstein. Next he stopped at Paris, from where he took his first journey to Jerusalem helped by the baron Rotschild. Later he was expelled from The British Mandate of Palestine because of his communist involvement. Deeply moved by the news of Guernica bombing (1937), he joined the International Brigades of the Spanish Civil War, where he had the chance to meet László Rajk. Following the defeat of the Republican Army he was interned in the Gurs concentration camp, where he met his second wife, *Hella Backmeister Tarnow*. Paying tribute to Picasso, whom they had met before, they named their common child *Paloma*. Paloma

later became the co-author of her father's (auto)biography, from which his life could fragmentarily be reconstructed.

Following Gurs he joined the French Resistance. At the end of the war, he settled and lived in both France and Israel until his death in 1987.

On his tombstone on the Mount of Olives in Jerusalem the following text was engraved on his request:

„On the way to the fraternity of religions.”

Schwartzlose rakasz

fa láda, fémpántok, 18 x 10 x 39 cm
1918

Az 1902-ben *Andreas Wilhelm Schwarzlose* német mérnök által szabadalmaztatott, a nevét viselő gépfegyvert 1907-től rendszeresítették az osztrák–magyar hadseregben. Főszerepet játszott az első világháborúban, de a Tanácsköztársaság harcaiban is bevetették, majd később az újonnan alakult Nemzeti Hadsereg is megtartotta fegyvertárában. A második világháborúban is használták még, nemcsak a magyar hadseregben, hanem számos háborúban Dél-Amerikától a Közel-Keletig, ahol utoljára az 1948-as arab–izraeli háborúban vetették be.

Pannonhalmán, a megromlott közbiztonság miatt, 1918. november 16. és 1919. március 24. között állomásoztattak egy gépfegyvert, melyet a győri katonaság szállított oda. Használatára egy páttert és

több növendéket is megtanítottak. Ehhez tartozhatott ez a tölténytartó láda (rakasz), amelyre a pannonhalmi *Gyümölcsoltó Boldogasszony* plébánia rekonstrukciója során, a padló alatt feltárt középkori szentélyalappal maradványai mellett találtak rá 2016-ban.

DVT vizsgálta a fegyverektől,

jóllehet több háborúban és fegyveres konfliktusban (Tanácsköztársaság, spanyol polgárháború) vett részt katonaként. Mint tábori rabbi kapitányi rangot is kapott.

A sors fintora azonban, hogy az itt látható tölténytartó ládából került elő néhány olyan személyes tárgy és dokumentum, amelyek a kutatások alapján pannonhalmi tartózkodása idején a tulajdonában álltak.

A láda (2016/PF/DVT00) tartalma megtaláláskor:

1. iránytű (DVT01/PF-2016)
2. fénykép (DVT02/PF-2016)
3. párnahuzat (DVT03/PF-2016)
4. nyelvkönyv és fénykép (DVT04/PF-2016)
5. hangvilla (DVT05/PF-2016)
6. kiadvány (DVT06/PF-2016)
7. nyomtatvány (DVT07/PF-2016)
8. plakát (DVT08/PF-2016)
9. kiadvány (DVT09/PF-2016)

A pannonhalmi Gyümölcsoltó Boldogasszony Plébánia feltárt padlója 2016-ban/
The uncovered floor of the Solemnity of the Annunciation parish in 2016

Schwartzlose ammunition box

wooden box, metal, 18 x 10 x 39 cm
1918

The Schwarzlose machine gun was designed by *Andreas Wilhelm Schwarzlose* in 1902. From 1907 on it was standardized in the Austro-Hungarian army arsenal playing a crucial role in the first world war. It was deployed in the battles of the Hungarian Soviet Republic as well as the successive National Army, who kept it in their arsenal. It was still being used by the Hungarian Army in the WWII, and later on in several other wars from South America to the Middle East, where it was last deployed during the 1948 Arab-Israeli war.

Between 1918-19, the Győr Army stationed a machine gun in the monastery in order to enforce public security. One monk and

several seminary students were instructed on its usage. The ammunition box, which might have belonged to this gun, was found during the 2016 renovation of *Solemnity of the Annunciation* chapel of the monastery, under the floor close to some fragments of the medieval wall section.

DVT had an aversion to guns although he took part in several wars and armed conflicts as a soldier and as military rabbi was even awarded the rank of captain. Nonetheless, the documents and objects that according to the research were his personal belongings from his stay in the monastery were found in an ammunition box.

The content of the box (2016/PF/DVT00) in the moment of finding:

1. compass (DVT01/PF-2016)
2. photograph (DVT02/PF-2016)
3. pillow cover (DVT03/PF-2016)
4. language book and photograph (DVT04/PF-2016)
5. diapason (DVT05/PF-2016)
6. publication (DVT06/PF-2016)
7. print (DVT07/PF-2016)
8. poster (DVT08/PF-2016)
9. publication (DVT09/PF-2016)

Mizrah

iránytű/napóra, réz, acél
5,5 x 5 cm 19. század vége

Az iránytűt Kínában fedezték fel az i. e. 2. században, és eredetileg jóslás segédeszközeként használták. A nyugati világban a 12. század környékén terjedt el, majd meghatározó szerepet játszott a későbbi századok hadtörténetében.

Az égtájak szerinti tájolásnak az emberi kultúra hajnalától kezdve spirituális jelentősége is volt:

alapvető globális és kozmológiai térkoordináták összefüggésében helyezte el a világot szemlélő egyént. Számos vallásban ezért spirituális és metaforikus vonatkozásain túl gyakorlati jelentősége van: a zsinagógák, a mecsetek és a keresztény templomok tájolásában is igyekeztek figyelembe venni (vö. keletelés).

A korai keresztény szertartás bizonyos imáit ad orientem, kelet felé fordulva mondták – és egyes felekezetekben mondják el ma is. Ezzel az Édenkert, valamint Krisztus második eljövételének irányára utalnak. Az iszlám imák iránya (kibla) Mohamed és követői számára előbb Jeruzsálem, majd a mekkai Szent Mecset földrajzi helye volt.

A zsidók a diaszpórában ma is kelet (mizrah) – a jeruzsálemi szentély korabeli helye – felé fordulva imádkoznak. Az imádkozó földrajzi pozíciójától függően azonban ez eltolódhat, ezért a pontos irány meghatározása számos vallásos zsidót foglalkoztatott. Ebből adódhat, hogy a DVT által használt iránytű – amely napóráként is működik – átalakítások, kísérletezések nyomait viseli, a hátán különböző vésett városnevek láthatók a relatív irányok meghatározása érdekében.

Az eszköz mutatója hiányzik, így pontos működése nem rekonstruálható, mindenesetre a Szentföld felé mutató univerzális iránytű megszerkesztésével azóta sokan kísérleteztek.

Ennek ellenére csak jóval később, mindössze másfél évtizede készült el az első, ún. Jeruzsálem-iránytű, amely észak helyett a világ bármely pontjáról Jeruzsálem irányába mutat. Ezt egy *Moshe Ashin* nevű amerikai jesivahallgató tervezte 2006-ban, hosszú kísérletezést követően, és prototípusát Kínában gyártatta le.

Mizrah

compass/sundial, copper, steel
5,5 x 5 cm, end of the 19th century

The compass was invented in China in the 2nd century BCE and initially was used for auguring. It spread in the Western world around the 12th century, and played a significant role in the military history of later centuries.

The orientation in relation to the cardinal directions had had a spiritual significance since the dawn of human civilization as it placed the individual contemplating the world in the context of global and spatial coordinates. Therefore, beyond its spiritual and metaphorical aspects it has a practical significance in many religions: it is taken in consideration in the layout of synagogues as well as mosques and Christian churches.

Some of the prayers of the early Christian liturgy were performed *ad orientem* (turning towards East) thus referring to the direction of Eden and that of the second coming of Christ. The Muslim prayers (*qibla*) by Mohammed and his followers were first uttered towards Jerusalem, later towards the Great Mosque of Mecca.

In today's diaspora, Jewish prayers are still performed facing East, the direction of The Noble Sanctuary of Jerusalem, but as a result of the geographic position of the praying person, this might shift. That is why determining the accurate direction preoccupied many observant Jews throughout the times.

This might explain why the compass used by DVT carries the traces of experimentations and alterations including some city

names engraved on its back in order to define the relative directions.

The needle of the device is missing, as a result of which its operation cannot be accurately reconstructed. Nonetheless, it is common knowledge that throughout the times many have tried to devise a universal compass pointing towards the Holy Land. In spite of DVT's efforts, the first

device pointing towards Jerusalem from any point of the world was manufactured much later, only one and a half decades ago. Following many years of experimentation it was finally constructed in 2006 by a jeshiva student from America, *Moshe Ashin*, who produced its first prototype in China.

Bolygó zsidó

fénykép 12 x 9 cm,
20. század eleje

DVT önéletírása szerint a színészettel egy pápai műkedvelő társulat tagjaként ismerkedett meg az őszirózsás forradalom idején. A helyi fogadóban működő amatőr színház történelmi darabokat adaptált nevelő céllal, szociáldemokrata szellemiségben. Ez esetenként olyannyira felfokozta a nézők hangulatát, hogy a rendőrségnek kellett szétosztatnia a színház előtt tüntető csoportokat. DVT a színészi munka érdekében lecserélte ortodox ruházatát, levágott pajeszáért pedig versengtek a női nézők.

A Tanácsköztársaság kikiáltását követően DVT önkéntesként belépett a Vörös Hadseregbe, és kiművelt énekhangját, valamint korábbi színházi tapasztalatait a katonatoborzó kultúrtársulat előadásában kamatoztatta. Ekkor kapta a vörös rabbi nevet. Bár fegyveres szolgálatot nem teljesített, a proletárdiktatúra bukása után menekülni kényszerült.

Évtizedek múltán a gursi gyűjtőtáborban is szervezett műkedvelő színházi előadásokat, így ismerkedett

meg *Hella Bacmeister Tarnow* baletármányával. Bár a német evangélikus táncosnő húga a Hitlerjugend tagja volt, bátyja pedig SA-tiszt, kettejük között évekig tartó szerelem szövődött. Később zsidó szertartás szerint, Párizsban házasodtak össze.

A fényképen egy pápai amatőr színjátszó csoport látható a *Bolygó zsidó* színdarab bemutatója előtt, amely az *örök zsidó* 13. században keletkezett legendáját dolgozza fel. A világszerte számos irodalmi alkotásban és művészeti ábrázoláson felbukkanó kultúrtörténeti motívum megjelenik DVT önéletrajzában is, közvetlenül az előtt, hogy az apátságtól távozott volna.

Jobbról a harmadik személy feltehetőleg David Tulman.

Wandering Jew

photograph 12 x 9 cm,
beginning of 20th century

According to his autobiography DVT's first encounter with acting occurred when he joined an amateur theatre company in Pápa during the Aster Revolution (October, 1918). The group hosted in a local inn would contextualize historical plays in a social-democratic manner sometimes causing such turbulence within the audience that the police occasionally were called in to scatter the protesting crowds in front of the theater. For the sake of acting he changes his orthodox outfit and cuts off his sideburns, letting women viewers to fight for them.

Following the proclamation of the Hungarian Soviet Republic DVT volunteers in the Red Army and

with his trained voice and experience with acting joins the performances of recruitment shows. This is when he gets his nickname of red rabbi. Even though he has never used firearms, he has to flee after the fall of the Republic.

Decades later he continues to organize amateur theater shows in the Gurs concentration camp, where he meets his second wife, the ballerina Hella Backmeister Tarnow. Even though the German Lutheran dancer's sister was a member of the Hitlerjugend and her brother an officer of the German SA, a love story quickly develops between the two, who

will marry according to Jewish rituals in Paris as soon as the war ends

In the photo we can see an amateur theater group before the performance of the *Wandering Jew*, an adaptation of the *eternal Jew* topic, a legend dating back to the thirteenth century. The cultural topos present in numerous literary and artistic adaptations throughout the world appears in DVT's autobiography as well, in the scene preceding his departure from the monastery.

The third person on the right is supposedly DVT.

Ribono Shel Olam

párnahuzat, lenvászon, 45 x 60 cm
1915-20

A durva, kézi szövésű vászon ágynemű darabon kézzel festett héber szöveg olvasható: egy ismert esti ima részlete, melyet esetenként párnahuzatra írnak. Ennek első három szava, Ribono Sel Olam (ריבנו של עולם – a világ mestere), a judaizmus egyik kevésbé gyakori istennevét jelzi. DVT önéletírásában gyakran és következetesen e néven említi Istent, általában párbeszédesszövegkörnyezetben.

Az említett istennév mantraszerű meditációs használata a misztikus kabbalista Nachman rabbi (1772–1811) nevéhez kötődik, aki az Ukrajnából induló breszlovi haszid mozgalom alapítója.

Szellemisségében az életöröm és az Istennel való személyes diszkurzív kapcsolat kap kitüntetett szerepet. Bár DVT könyvének szövegei nem hordoznak közvetlen utalást személyére, haszid családi háttere miatt gondolkodására hatással lehetnek tanai, azzal együtt, hogy a mozgalom súlyos konfliktusokba keveredett a szovjet-orosz kommunista rendszerrel.

A párnahuzaton két hímezett betű is szerepel: SF, melynek pontos eredetét nem sikerült megállapítani. Egyes feltételezések szerint Schönberger Ferenc (Károly) pannonhalmi szerzetes monogramja lehet, akit 1865-ös

beöltözése után mindössze egy hónappal ismeretlen okból elbocsátottak a monostorból. Személyéről nem maradtak fenn feljegyzések, de a rend névtárában is szereplő nevelőalapján nem kizárt, hogy kikeresztelkedett fiatalember volt.

Az esti ima kezdő sorai magyar fordításban így hangzanak:

*Ribono Sel Olam (Világ Mestere),
ezennel megbocsátok mindenkinek,
aki megbántott, és aki bármi
rosszat tett ellenem...*

Ribono Shel Olam

pillowcase, linen, 45 x 60 cm
1915-20

The rustic, handwoven linen bears a handwritten Hebrew text, an excerpt from a well-known evening prayer, which is occasionally written on pillowcases. The first three words – Ribono Shel Olam (ריבוננו של עולם – the master of the universe) is one of the lesser known names of God in Judaism. In his biography DVT often mentions it, mostly in his inner dialogues.

The meditative, mantric usage of this name was introduced by the mystic kabbalist Rabbi Nachman (1772-1811), who established the Breslov Hasidic movement originating in the Ukraine. In his

spirituality, the joy of life and a personal discursive connection to God play a central role. Even though DVT's book does not contain direct references to Nachman and despite the movement's serious conflicts with the Soviet-Russian communist regime given his Hasidic background his way of thinking was probably influenced by the rabbi's ideas.

On the pillowcase, next to the prayer, there are two embroidered initials: SF, the origins of which were impossible to define. According to some presumptions

the letters might be referring to a monk *Ferenc (Károly) Schönberger*, who was dismissed from the monastery only one month after his admission to the Benedictine order in 1865. No further records were found about him, but because his name was listed in the monks' registry we cannot exclude that he was an apostate.

The first verse of the prayer sounds like this:

Ribono Shel Olam (Master of universe), I hereby forgive whoever has hurt me, And whoever has done me any wrong; (...)

Status absolutus-constructus

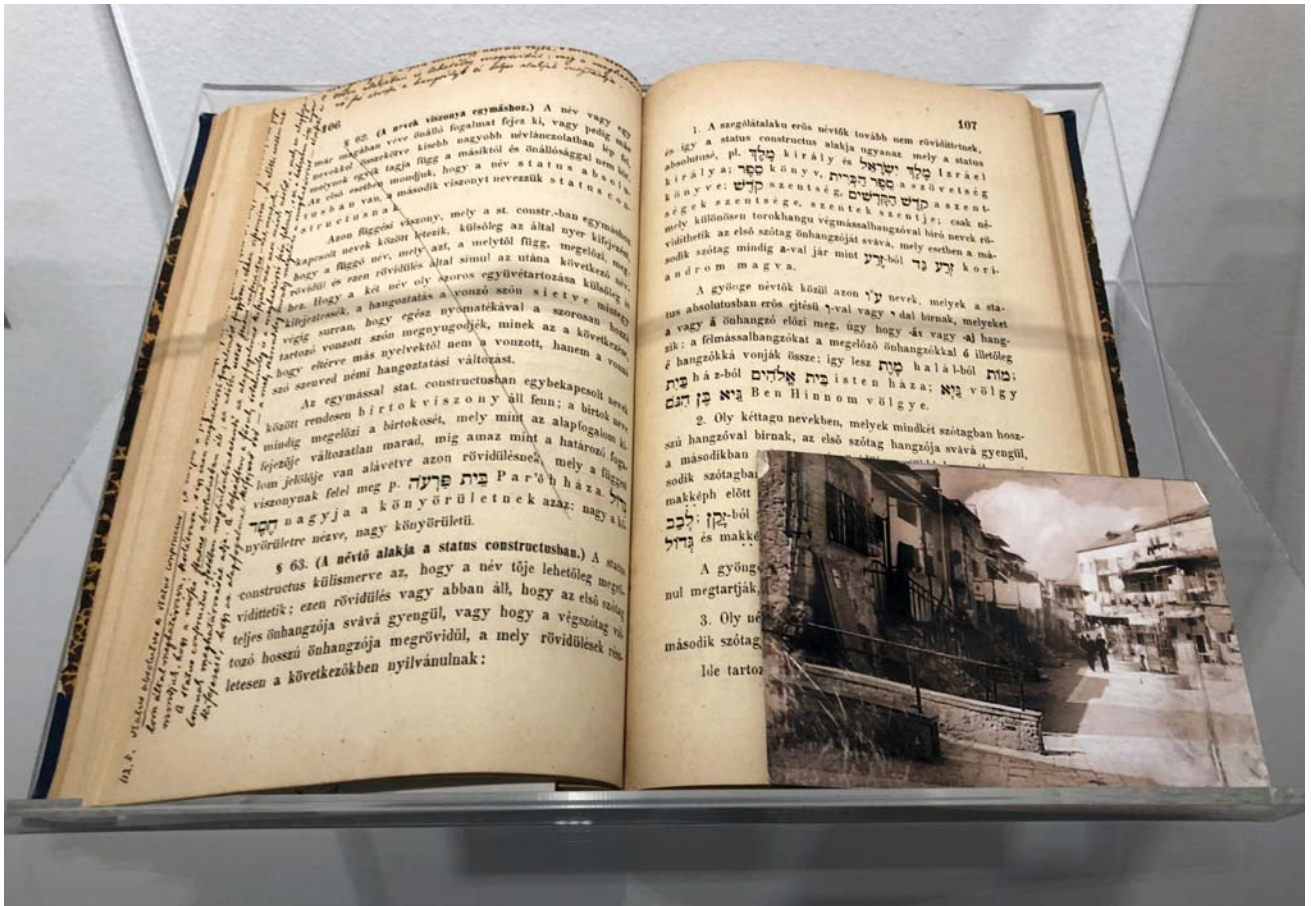
könyv, Dr. Ballagi Mór: A héber nyelv elemi tankönyve, Kókai Lajos kiadása, Budapest, 196 oldal, 21 x 13 cm, 1887

fénykép, 9 x 12 cm, ismeretlen szerző
1916

DVT pannonhalmi tartózkodása idejére írásos vállalást tett arra, hogy hetente négy alkalommal héber nyelvet oktatók az érdeklődő szerzeteseknek. A nyelvórákon használta ezt a kötetet, amelybe több magyarázó jegyzetet is írt. A 106. oldalon a héberre jellemző status absolutus-constructus nyelvtani alakzatról van szó, amelyhez illusztrációként használhatta a könyvben felejtett fényképet.

A fénykép a jeruzsálemi Magyar Házak (Batei Ungarin) nevű lakóudvarában készült, melyet 1891-ben építettek Magyarországról alijázott haredi zsidó családok. A közösség jesivájában (vallásos iskola) elsősorban annak a pozsonyi jesivának az idősebb diákjai tanultak, ahova fiatalon DVT is járt. A fényképet így feltehetőleg a könyvben Saulként említett pozsonyi jesivatársától kapta.

A lakóudvar két-három emeletes házai és két zsinagógája a nagy, térszerű belső udvar körül helyezkednek el. Innen több kisebb utca és udvar nyílik. A központi teret, amely vízgyűjtőként is szolgált, és ahol ma is látható a régi kút, Nagy-magyarországi zsidóság terének (Kikar Yehudei Hungariya Ha-gedola) nevezik. Ez olvasható a fénykép kézzel írott héber feliratán.

Status absolutus-constructus

book, Dr. Mór Ballagi: Elementary Manual of The Hebrew Language,
Published by Lajos Kókai, Budapest, 196 pages, 21 x 13 cm,
1887

photo, unknown author, 9 x 12 cm,
1916

During his stay in Pannonhalma, DVT signed a contract to teach Hebrew to the interested monks four times a week. He was using this manual, which he annotated with handwritten explanatory notes. On page 106, a grammatical construction characteristic to the Hebrew language, the status absolutus-constructus is described, to which the photograph forgotten in the book might have served as illustration.

The photo itself was taken in the courtyard of Batei Ungarim (Hungarian houses) of Jerusalem built by Haredi families who made aliyah to Palestine in 1891. The community jeshiva was attended by the former senior students of the rabbinical seminar

of Chatam Sofer from Bratislava, where DVT had also been educated in his youth. He might have received the photo from one of his Bratislava classmates called Saul, whom he also mentions in his book.

The houses and the two synagogues of the residential yard are built around the square-shaped larger courtyard, to which several smaller streets and courts are connected. This central courtyard, which once served as water catchment and has an old well to this day, is called The Square of the Jewry of the Greater Hungary (Kikar Yehudei Hungariya Ha-gedola) according to the handwritten text of the photograph.

Hangolás

hangvilla, acél,
13 x 1,5 x 0,5 cm, 1910-es évek

A/440 Hz típusú hangvillát DVT Pannonhalmára érkezésekor a házigazdaként mellé rendelt szerzetestől, Ráfáel atyától kapta ajándékba 19. születésnapján, 1920. március 24-én.

A kántor-rabbi önéletrajza szerint apátsági tartózkodása idején számos alkalommal csatlakozott az éneklő szerzetesi kórushoz, és itt ismerkedett meg a gregorián énekekkel, melyek mediterrán eredetű dallamai a görög himnuszokból és az ókori héber

zoltárokból fejlődtek ki az i.sz. 4–9. században.

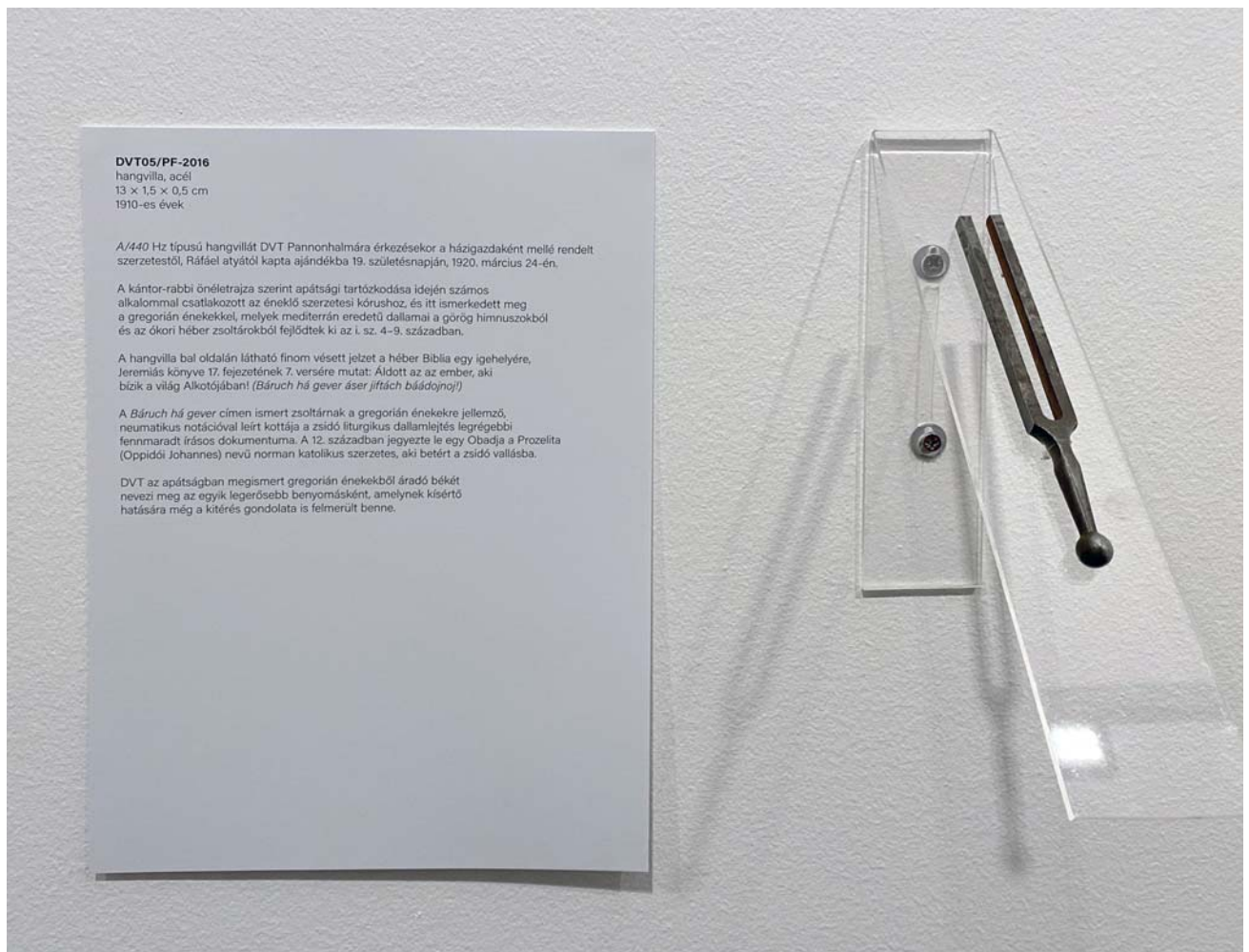
A hangvilla bal oldalán látható finom vésett jelzet a Héber biblia egy igehelyére, Jeremiás könyve 17. fejezetének 7. versére mutat:

Áldott az az ember, aki bízik a világ Alkotójában! (Báruch há gever áser jiftách báadojnoj!)

A Báruch há gever címen ismert zoltárnak a gregorián énekekre jellemző, neumatikus notációval leírt kottája a zsidó liturgikus

dallamlejtés legrégebbi fennmaradt írásos dokumentuma. A 12. században jegyezte le egy *Obadja a Prozelita (Oppidói Johannes)* nevű norman katolikus szerzetes, aki betért a zsidó vallásba.

DVT az apátságban megismert gregorián énekekből áradó békét nevezi meg az egyik legerősebb benyomásként, amelynek kísértő hatására még a kitérés gondolata is felmerült benne.

Tuning

diapason, steel
13 x 1,5 x 0,5 cm, 1910's

The A/440 Hz type diapason was a present given to DVT on his 19th birthday, on March 24 1920 by brother *Raphael*, the monk assigned as his host at the monastery.

According to the cantor-rabbi's biography, he would often attend the monks' choir during his stay at the monastery, thus getting acquainted with the Gregorian tunes. These initially Mediterranean melodies developed from Greek hymns and ancient Hebrew psalms from the 4th-9th centuries CE. On the left side of the diapason a fine engraving can be seen pointing on a biblical verse, Jeremiah 17.7: Blessed is the man who trusts in the Lord! (Baruch ha gever asher yivtach baHashem!)

The score of the psalm entitled Baruch ha gever using the neumatic notation typical of the Gregorian song is the earliest written record of a Jewish liturgical melody. It was transcribed by a Norman Catholic monk converted to Judaism called *Obadiah the Proselyte* in the 12th century CE.

DVT describes the Gregorian chants as something that have made a profound impression on him, even arousing the tempting thoughts of converting to Catholicism.

Hitehagyott

kiadvány: Czako Ambró: A vallás a kommunista társadalomban.

A Közoktatásügyi Népbiztosság kiadása, Budapest,

22 x 15 cm, 12 oldal

1919

Czako Ambró (1887–1974) 1902-ben lépett be a cisztercita rendbe, ahol 1910-ben szentelték pappá. A vallás lélektana (1915) című művének egyházi elítélése miatt 1916-ban kilépett a rendből, és áttért a református vallásra. A Tanácsköztársaság idején a Polgári Iskolai Tanárképző Intézet és a Közoktatásügyi Népbiztosság agitátorképző iskolájának tanára volt. A Horthy-korban a keresztény kurzust bíráló Független Szemle című lapját betiltották (1923),

tartalmáért perbe fogták. Előbb Nagy-Britanniába, majd Kanadába menekült, ahol a harmincas évek végén magyar nyelvű antifasiszta lapot indított. A vallás- és művészetfilozófus, publicista, egyetemi tanár 1950-ben visszatért a katolikus hitre, és újból papként dolgozott.

DVT könyvében többször utal arra, hogy pannonhalmi tartózkodása alatt felmerült benne – mintegy kísértesként – a kitérés gondolata.

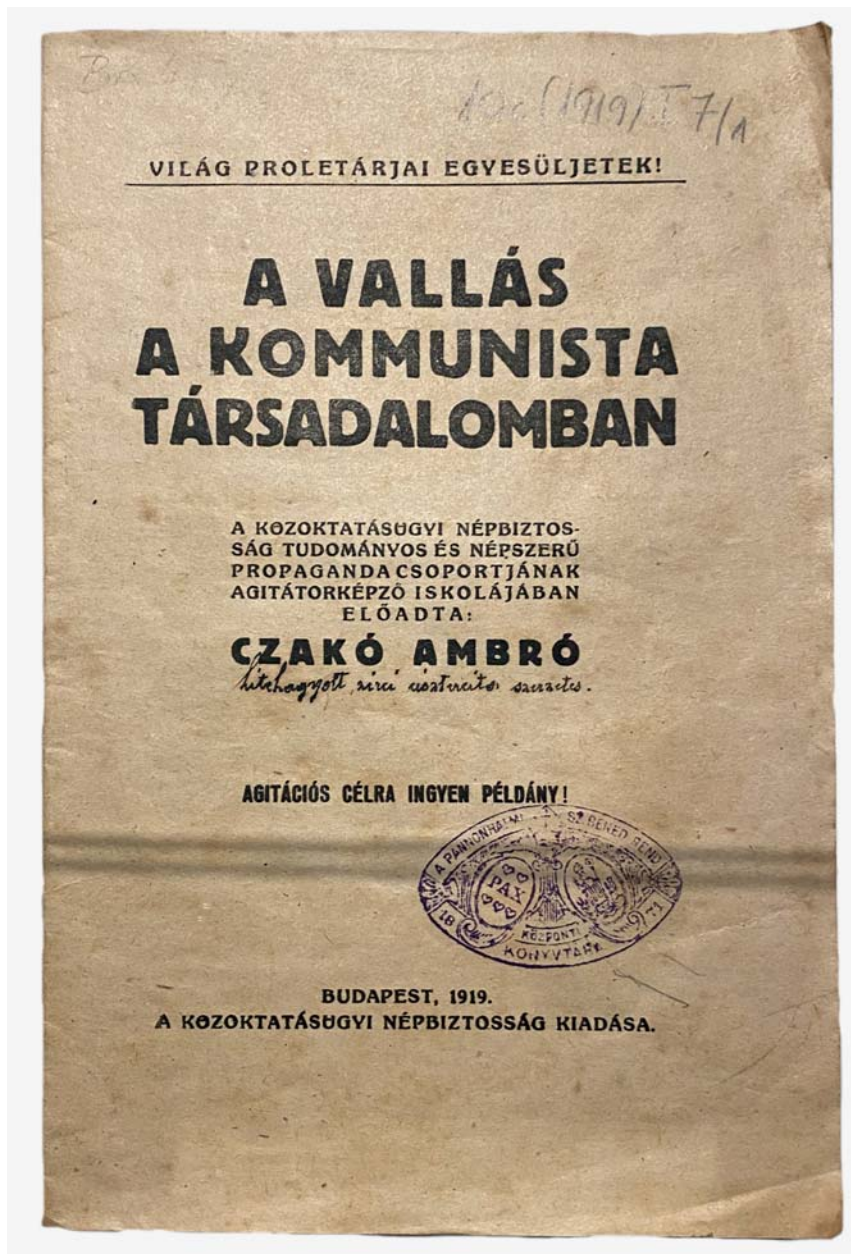
Hosszasan vívódott a kérdésen. Ezért, de politikai szerepe miatt is felkelthette figyelmét Czako életútja és tevékenysége. A vallás a kommunista társadalomban című kiadvány címlapján a szerző neve mellett kézírással a „*hitehagyott zirczy cisztercita szerzetes*” kiegészítés olvasható.

A 9. oldalon ceruzával aláhúzva: „*A vallás és felekezetiiség nem egy és ugyanaz a dolog, sőt a kettő egymásnak ellensége.*”

Renegade

publication: Ambró Czakó: Religion in the communist society,
Published by the Directorate of Public Education, Budapest
22 x 15 cm, 12 pages
1919

(The Independent Review) critical on the national government was banned (1923) and he himself was prosecuted for some of its content. He flees to the UK and then Canada, where he launches the first antifascist periodical in Hungarian at the end of the 30's. The publicist, religion and art philosopher and university professor returns to the Catholic church in 1950 and continues to work as a priest.

In his book DVT often mentions a thought he was struggling with, that is, the temptation of converting to Catholicism. Czakó's life events might have raised his interest in the issue which was further fuelled by his political activity.

On the first page of the publication exhibited here the handwritten remark next to the author's name makes reference to 'a renegade Cistercian monk from Zirc.'

On page 9 of the publication there is an underlined sentence : *Religion and faith are not one and the same thing. On the contrary, they are enemies of each other.*

Ambró Czakó (1887-1974) joined the Cistercian Order in 1902 and was ordained a priest in 1910. Following the critical reception of his book *The Psychology of Religion* (1915), he quit the order and converted to the Reformed

Protestant faith. During the Hungarian Soviet Republic he was teaching at the Primary School Teacher Training Institute and the Directorate of Public Education agitator school. In the Horthy era his periodical, *Független Szemle*

Mózes, a kommunista

papír, nyomtatvány
16,3 x 24,7 cm
1919

A Tízparancsolat a monoteizmus legfontosabb vallási és erkölcsi parancsolatait tartalmazza, amelyeket a hagyomány szerint Isten adott Mózesnek a Sínai hegyén két kőtáblára írva. Meghatározó szerepet játszik a judaizmusban és kereszténységben egyaránt, és az iszlám hagyomány is részletesen tárgyalja. Ugyanakkor a vallások és a felekezetek a részleteket és értelmezéseket tekintve különböző módokon viszonyulnak hozzá.

A szocialista-kommunista szövegekben olykor megjelenő vallásos referenciák az

agrárproletár népköltészetre, azon belül az ún. *szocialista zsoldárookra* épülnek, amelyek 1910 körül jelentek meg először nyomtatásban. A szocialista irányultságú mozgalmak vezetői felismerték, hogy a hagyományokat tiszteletben tartó tömegek a vallásos frazeológián keresztül hatásosan megszólíthatók.

Így jöhettek létre például az őszirózsás forradalom idején a köztársaság, majd a Tanácsköztársaság hónapjaiban a földművesek, illetve a proletár-vörösök 'tízparancsolatai'.

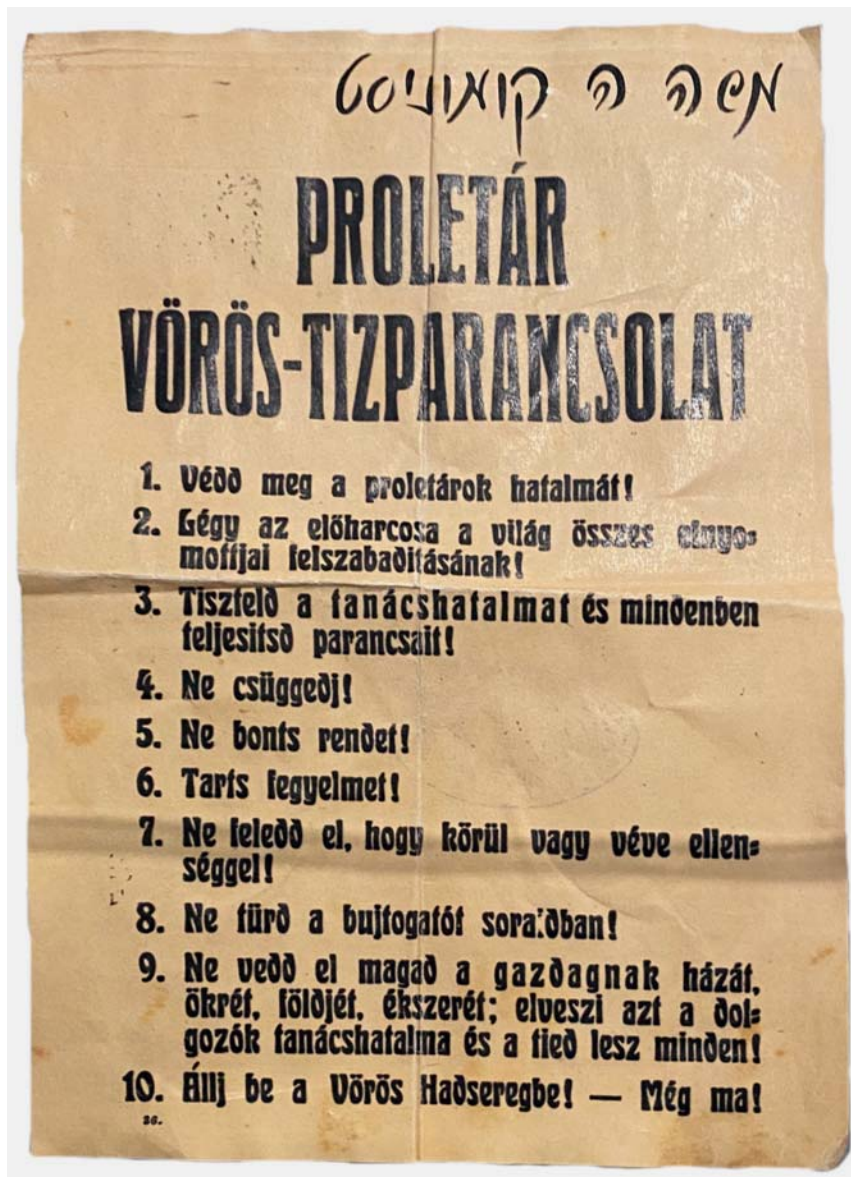
Bár DVT önéletírása tartalmaz utalást Mózes kommunista irányultságára, az itt látható propagandaanyagon héber kézírással olvasható „Mózes, a kommunista” megjegyzésről nem dönthető el, hogy a bibliai szereplőre, vagy *Moses Hessre* utal-e, akinek tevékenységét DVT ismerhette. A 19. századi zsidó-német filozófus baráti kapcsolatot ápolt Marxszal és Engelsszel – Engels az ő hatására lett kommunista –, ám később összekülönbözött velük.

Hess *Róma és Jeruzsálem – Az utolsó nemzeti kérdés* című 1862-es könyve a cionista gondolat egyik előfutára.

Moses, the communist

leaflet, paper
16,3 x 24,7 cm
1919

poetry, especially in the so-called *socialist psalms*, examples of which were published for the first time around 1910. The various socialist movements had recognized that the dependence of the masses on traditions could be efficiently addressed through religious phraseology. That is how the socialist versions of the 'ten commandments' would emerge - both the one dedicated to the Republic in the Aster Revolution and those aimed at the farmers and Red Army soldiers during the Hungarian Soviet Republic.

Even though DVT mentions the 'communist' orientation of Moses in his autobiography, in the handwritten comment on this leaflet 'Moses the Communist', it is unclear whether it refers to the biblical character or to *Moses Hess* (1812-1875), whose activity could have been known to him. The 19th century Jewish-German philosopher had close friendly ties to Marx and Engels. The latter became a communist due to Hess' influence, but later on they distanced from each other due to ideological conflicts.

The main work of Hess, entitled *Rome and Jerusalem – the National Question* (1862) is one of the vanguards of Zionist thoughts.

The Ten Commandments contain the most important religious and moral imperatives of monotheism, which, according to the tradition, were given to Moses by God on Mount Sinai, engraved on two stone tables. They play a crucial role both in Judaism and Christianity and are observed in

the Islam as well. Nevertheless, each religion has their different attitudes towards their details, and have elaborated their own interpretations of them.

The religious references of the socialist-communist rhetoric are originating in the agrarian folk

A vallás

plakát, papír, ofszet
57 x 77 cm
1919

A Tanácsköztársaság egyházpolitikája a szeparáció (egyház és állam szétválasztása) és a bolsevik típusú szekularizáció (javak elvétele) között ingadozott. Mindezt egy kaotikusan működő intézményes szervezeti rendszeren keresztül, amelynek egyik kulcsfigurája, *Fáber Oszkár*, egykori piarista rendi szerzetes-növendékként és paptanárként a Vallásügyi Likvidáló Hivatalt irányította.

Bár Fáber a kommunisták tevékenységét „a legtisztább krisztusi testvériség, krisztusi szeretet” megnyilvánulásának tartotta, fogadtatása egyházi körökben – érthető módon – ellentmondásos volt. 1919. május 4-én Fáber Pannonhalmán is megfordult. Érkezéséről Bíró Lúcián bencés gimnáziumi tanár ezt írja:

„Ökölbe szorult a kezem.” Schlachta Margit Fábert és helyettesét így jellemezte: „ideáljának tört szárnyai vannak, és elszigetelten állnak a fehérek és vörösök között.” Farkas Edit, a Szociális Missziótársulat alapító apácája és rendtársai üdvözölték, „hogyan éppen ilyen ember került a diktatúra egyházügyeinek élére”, mivel megítélésük szerint „jobb Fáber, mint egy zsidó”. Fáber az állami kisajátításra ítélt apátság épületében tervezte megalapítani a tudósok nemzetközi otthonát.

A plakát a Tanácsköztársaság szeparációs valláspolitikai propagandájának része. Tervezője *Jeges Ernő* festőművész, aki néhány hónappal korábban a jól ismert Nem! Nem! Soha! irredenta plakátot is készítette. Jeges az 1930-as évektől számos egyházművészeti megrendelést kapott, és a Pannonhalmi Bencés (eredetileg olasz) Gimnázium 1943-ban készült, ma is látható monumentális falfestményét is ő jegyzi.

A ládában talált példányon egy apró módosítás fedezhető fel: a figura kezében látható makettszerű, stilizált (katolikus és protestáns) templomépületek egyikének ablakát zsinagógai körablak formára alakították. Ez jelzi, hogy a Tanácsköztársaság egyházakkal szembeni elnyomó politikája az összes felekezetet érintette: a 670 egyházi intézménytől elkobzott több mint 200 millió korona készpénz és értékpapír több mint felét a katolikus, negyedét az izraelita egyháztól vették el.

The religion

poster, paper, offset
57 x 77 cm
1919

The church policy of the Hungarian Soviet Republic was balancing between the separation (of state and church) and a Bolshevik type of secularization (nationalizing the assets). One of the key actors in the institutionally rather chaotic process was *Oszkár Fáber*, a former Piarist seminary student and teacher monk who became the director of the Religious Liquidation Office.

Even though Faber considered the activity of communists the manifestation of the 'purest Christian brotherhood and affection', his reception in religious circles was obviously controversial.

On May 4, 1919 Faber visited the Pannonhalma monastery. On his arrival the Benedictine teacher and monk Lúcián Bíró wrote: 'My fists clenched in anger...' Margit

Schlachta characterized Fáber as someone whose 'ideals have broken wings, which stand isolated between the Reds and Whites'. The nun Edit Farkas from the Social Mission and her sisters were cheering him 'for getting a person of his qualities in charge of the church issues' as according to them 'Fáber is better than a Jew'. One of his plans was to transform the monastery and later nationalize it as a retreat for international scientists.

The poster is part of the separationist propaganda of the Soviet Republic. Its author, the painter *Ernő Jeges*, who had designed the well-known irredentist poster 'Nem! Nem! Soha!' several months earlier (No, no, never! refers to the non-acceptance of 1920 Trianon Peace

Treaty conditions resulting in territorial losses for Hungary). Starting from the 1930's Jeges got numerous religious commissions; among others he painted the monumental fresco of the Benedictine Gymnasium of the monastery in 1943.

The copy found in the box carries a small intervention: the window of one of the Catholic and Protestant church buildings depicted was transformed into a circular synagogue style shape. The intervention evokes the fact that the oppressive religion policy of the Soviet Republic affected all the churches: from the 670 religious institutions a total of 200 million-crowns worth cash and values were confiscated, half of which from Christian while a quarter from Jewish congregations.

Tisá Beáv

nyomtatvány, ofszet
25,5 x 19,5 cm, 8 oldal
1920

Az Egyenlőség 1920. június 6-i számának címlapján megjelent olvasói levél szerzője azt javasolja a szerkesztőségnek, hogy a trianoni békediktátum aláírásának napja nyilváníttasson a zsidó közösség – Tisá Beávhoz hasonló – gyásznapjának. E zsidó gyászünnep az első és a második jeruzsálemi szentély pusztulásának, valamint a hagyomány szerint a zsidó történelem számos további tragikus eseményének emléknapja.

Tisá Beáv 1920-ban július 24-25-re, és egyben DVT kolostorból való távozásának napjára esett.

Visszaemlékezése szerint aznap meglátogatta a falubeli zsinagóga gyászszertartását, majd miután visszatért a kolostorba, a több hónapos pannonhalmi békét és nyugalmat követően feldúltság vett rajta erőt. Ennek hatására a viharos estén megkongatta az apátság tűzjelző harangját. A kisereglett szerzetesek kérdésre ezt mondta:

„Itt ég belül! Itt a tűz – a lelkemben! A jeruzsálemi templom ég! A népemet kiűzik a világba! Igen, a viharon és sötétségen keresztül kell a messiási idők felé haladnunk. Mi, bolygó zsidók.”

Az időközben a helyszínre érkező perjel a jelenetet övező néma csendben így szól:

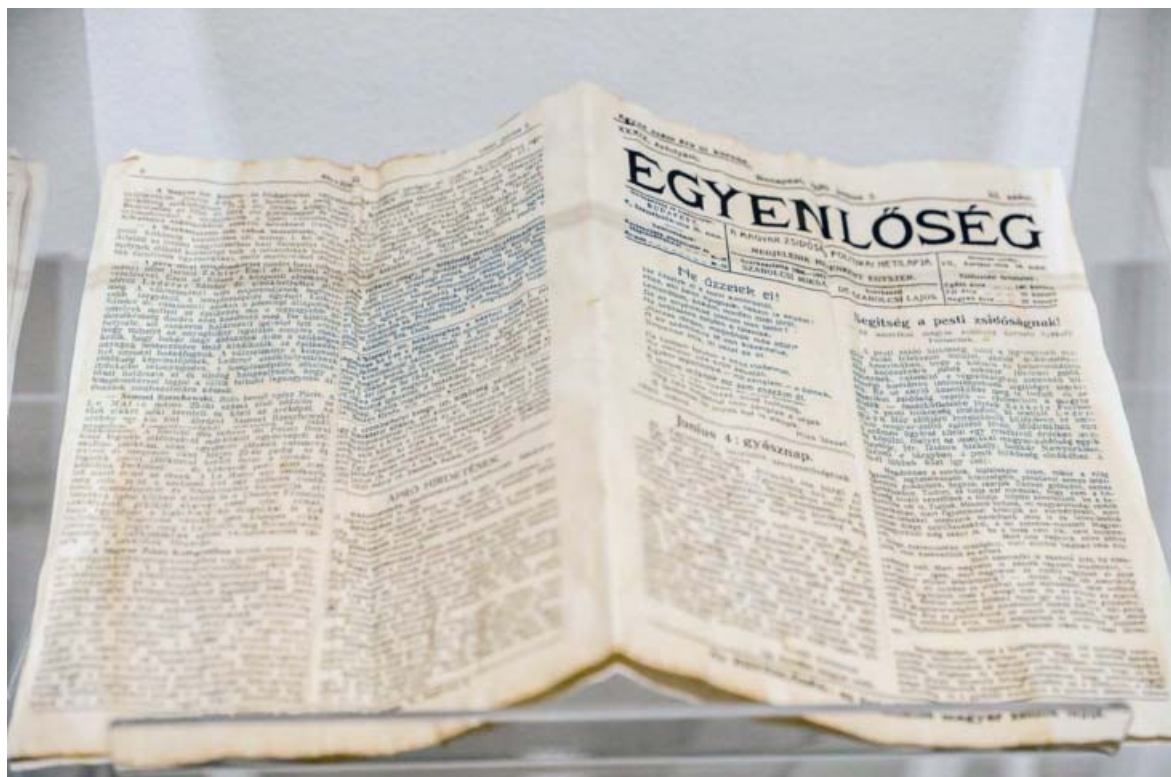
„Nyissátok ki a kaput! Avigdor David ben Morenu Raw Eliyahu Tulman keresi a helyét az emberek között.”

DVT még ezen az estén távozik Pannonhalmáról, szerzetesi ruháját hátrahagyva.

Tisha B'Av

publication, offset
25,5 x 19,5 cm, 8 pages
1920

The author of a reader's letter in the June 6th, 1920 issue of the Jewish periodical *Egység* suggests that the editors proclaim the day the Trianon Treaty signing (1920) a mourning day for the whole Hungarian Jewish community. He compares it to the historical Jewish festival of Tisha B'Av, a commemoration day of the destruction of the Noble Sanctuary of Jerusalem, and other Jewish historical tragedies. In 1920 Tisha B'Av fell on July 24-25, the same day, when DVT left the monastery. On this day he visited the synagogue of the village of Pannonhalma and returned to the monastery, where after months of peace and tranquility he is overwhelmed by a feeling of anxiety. On that stormy night he starts

ringing wildly the fire alarm bells and on the question of the monks gathering around him he says:

'The fire is here, inside my soul. The church of Jerusalem is burning! My people are being expelled into the world! Yes, we have to go on towards the messianistic times through storm and darkness. We, the wandering Jews.'

The prior arriving at the scene in the leaden silence scene replies: „Open up the gates! Avigdor David ben Morenu Rav Eliahu Tulman is looking for his place among the people.”

On this very night DVT leaves the monastery forever leaving his monk's habit behind

a Antal OSB
esek /
bjective archive
hrád OSB,

ctor

Informational panel with text, partially visible on the right wall.

Informational panel with text, mounted on the wall.

Informational panel with text, mounted on the wall.

Informational panel with text, mounted on the wall.

Salom**Várszegi Asztrik OSB – Fináli Gábor – KissPál Szabolcs**

hangmű, 22 perc,
Dramaturg: **Kovács** Kriszta

Várszegi Asztrik és Fináli Gábor a Salom hangmű felvétele közben (2021.03.03) / Asztrik Várszegi and Gábor Fináli recording the audio for Shalom (2021-03-03)

DVT önéletrajzi könyvének két fejezetben ír pannonhalmi tartózkodásának körülményeiről.

Valamikor 1920 koratavaszán, a fehérterror idején, menekülés közben, elgyötörtén és öngyilkossági gondolatokkal küszködve, papírok nélkül bujkál az országban, amikor az apátság környékén két szerzetessel találkozik. Szentföldi örök vándorként mutatkozik be, aki keresi a helyét az emberek között. A szerzetesek magukkal viszik a kolostorba, és utalnak rá, hogy a perjel bizonyára örömmel

beszélgetne valakivel héberül. Ellátják sebeit, szerzetesi ruhát kap és hamarosan találkozik a perjellel, akivel két hosszabb beszélgetést folytat.

A két, párbeszédes formában leírt beszélgetés elevenedik meg *Várszegi Asztrik Em. Pannonhalmi Főapát és Fináli Gábor, a Budapesti Zsidó Hitközség Hunyadi-téri rabbijának* újrajátszásában, akik nemcsak a hangjukat kölcsönözték e műhöz, hanem az eredeti szöveget helyenként kiegészítve, társalkotóvá váltak.

A vonatkozó időszakban a kolostorban nem volt főapát, Jándi Bernadin György (1863-1952) vezette a közösséget perjelként. A későbbi gimnáziumi és főiskolai tanár és igazgató több nyelven beszélt, több fordítása is megjelent. Sírja annak a pannonhalmi Boldogasszony plébániatemplomnak a kriptájában található, amelynek padozata alól a kiállításon bemutatott tárgyak előkerültek.

A felvétel 2021. március 3-án készült a Pannonhalmi Főapátság Prelatúra termében.

Open up the gates!

Shalom

Shalom

Asztrik Várszegi OSB – Gábor Fináli – Szabolcs KissPál

stereo audio, 22 minutes
Dramaturgy: Kriszta Kovács

DVT dedicates two chapters of his autobiographical memories to his stay in Pannonhalma Archabbey.

Sometime in early 1920, while escaping the 'white terror' (the national-Christian political retaliations in the aftermath of the Hungarian Soviet Republic) with no papers, exhausted and haunted by suicidal thoughts, he meets two monks. He introduces himself as an eternal wanderer from the Holy Land in quest of a place among the people. The monks take him to the monastery mentioning that the prior would probably be very glad to have a Hebrew interlocutor. His wounds being treated, he replaces his clothes with a monks' habit and soon he conducts two longer conversations with the prior.

The content of these conversations – written in the form of a dialogue – is reenacted by *Asztrik Várszegi*, former Abbot of Pannonhalma and *Gábor Fináli*, the rabbi of the Hunyadi Square (Budapest) Jewish congregation, who did not only contribute with their voices, but through editing some parts of the text became co-authors of the work.

At DVT's time the monastery had no abbot but was led by the polyglot prior György Bernadin Jándi (1863-1952), who later became a high school teacher and published several

translations. Jándi's tomb was placed in the crypt of the monastery chapel named after Solemnity of the Annunciation, the same building where the objects on display were found under the floor.

The records were taken on March 3rd, 2021 in the Prelature Hall of Pannonhalma Archabbey.

Turai Hedvig

Befogadás és/vagy elengedés

Victor Tulman rabbi Gurs-i internálótáborban készült portréja (1940-43) / The portrait of Rabbi Victor Tulman taken in Gurs internment camp (1940-43)

KissPál Szabolcs Pannonhalma láthatatlan történetében kutatva talált a „vörös rabbira”. Várszegi Asztrik nyugalmazott apát egy 2015-ös konferencián beszélt arról, ki mindenkit fogadtak be történetük során a pannonhalmi bencések.¹ Az egyik menedékkereső volt a „vörös rabbi”, David Victor Tulman. A 19 éves rabbi fegyvert nem fogott, de énekével katonákat toborzott, s így része lett a tanácsköztársaságnak. Életét egy 2000-ben lányával, Palomával együtt írt, Németországban kiadott memoárból ismerjük. Erre

hivatkozott Várszegi Asztrik, és erre alapozott KissPál Szabolcs is.

Az apátság Láthatatlan spektrumok című kiállítására készült munkájában KissPál Szabolcs hasonló módszerekkel dolgozik, mint korábban, például a Trilógiában². Élt a művészi kutatás módszerével, a fikció és dokumentum ötvözésével, és nem először fordult a hangjáték felé sem. Ezúttal kevésbé tudott meglévő tárgyi anyagra alapozni, s a valóság egy részét meg kellett alkotnia. A felirat szerint a fiatal rabbi tárgyait – iránytűt, hangvillát, kiadványokat és egy plakátot, párnahuzatot, fényképeket – egy lószertartó ládában találta meg. Az erőszakhoz, háborúhoz kapcsolódó láda foglalta magába a világban eligazodás és a zene eszközt, valamint a tanácsköztársaság valláspolitikáját összegző plakátot. KissPál Szabolcs nem teszi egyértelművé, hogy a tárgyak közül mi „valódi” és mi nem. Az, hogy a fikciót nem tudjuk a valóságtól elkülöníteni, épp ahhoz járul hozzá, hogy az elbeszélt történet hatásosan működjön.

Ahogy a hanginstalláció is a képzeletnek ad teret. A hangjáték az említett memoárban leírt beszélgetés a perjel és a rabbi között. Hogy Tulmant nem csalta-e meg emlékezete, nem színezte-e ki az eltelt idő az eseményeket,

mennyire hiteles és „tényleg” úgy folyt-e a beszélgetés, ahogyan leírta, nem tudjuk. A perjel kilétére csak az évszám alapján lehet tippelni, a pannonhalmi feljegyzésekben, naplókban pedig nem szerepel a rabbi befogadása. Ráadásul a dialógus dramaturgiailag is megszerkesztett, és KissPál Szabolcs a felolvasó szereplőknek is megadta a lehetőséget, hogy változtassanak a szövegen, tegyék magukévá. De nemcsak ezért van közük ahhoz, amit eljátszanak. A szereplők kiválasztása lényeges eleme a munkának. Várszegi Asztrik szellemi, lelki nyitottságát dicséri, hogy vállalta a perjel szerepét, s azt, hogy egy kortárs műben közreműködjen. Fináli Gábor fiatal rabbira is jól illik a forradalmár, igazságkereső Tulman szerepe. Mindketten egy múltbeli történet utódai, viselik a múlt következményeit, ha akkor még nem is éltek, és közvetett módon bevonódnak abba a múltba, amit felidéznek. Egyszerre önmaguk és csoportjuk szimbolikus képviselői is.

A beszélgetés során a két eltérő hitű ember keresi az azonosságokat hitükben, életükben, s megtalálják a közös pontokat: mindenekelőtt a héber nyelvben, és az igazságkeresésben. KissPál Szabolcs ehhez további közös pontokat tesz hozzá többek között a zenével: egy Benedictus és a kol nidre összekapcsolásával és a befejezőként felhangzó énekkel

¹ Jelen szöveg eredileg a Műértő 2021 szeptember-októberi számában jelent meg

² A műhegyektől a politikai vallásig (Magyar Trilógia), 2016

Inclusion and/or release

Szabolcs KissPál came across the 'Red Rabbi' while researching the invisible history of Pannonhalma Archabbey. In a 2015 conference Asztrik Várszegi, the former Abbot spoke about all those the people who had been sheltered by the Benedictine monks throughout their history. One of the asylum seekers was David Victor Tulman, the 'Red Rabbi'.³

As for his name, the 19-year-old rabbi had never used a gun himself, yet, he became involved with the Hungarian Soviet Republic when he used to sing in their recruitment shows. We know about the details of his life from his memoirs co-authored by his daughter, Paloma and published in Germany in 2000. Asztrik Várszegi himself quoted this source, which became the main reference point for Szabolcs KissPál as well.

In the work created for the show *Invisible spectra*, KissPál is using a similar methodology to what he has applied earlier, for example, in his *Trilogy*.⁴ He has conducted artistic research, mixed fiction and documentary and turned to the medium of audio play in a similar manner as before. However, this time he could not rely so much on real objects, so he needed to

recreate part of the reality. According to the wall texts, the objects on display – a compass, a diapason, a pillowcase, some photos and publications, and some posters – have been found in an ammunition box. The chest evoking war and violence in the first place also included devices for geographic orientation or tools associated with music, as well as a poster summarizing the church policy of the Hungarian Soviet Republic. The artist does not make it explicit which objects are 'real' and which are not. The fact that we cannot distinguish between fiction and reality contributes to the very impact of the narrated story. Similarly, the audio play based on a conversation between the prior and the rabbi described in the above-mentioned autobiography creates space for imagination. We cannot know how genuine the content of the dialogue is, whether it indeed occurred in the way described by Tulman or he has been tricked by his own memory, or, eventually, time might slightly have colored the events. The prior's person can only be reconstructed from the dates, as neither the prior logbook nor other written records of the monastery mention the reception of the rabbi. To make it even more difficult, the dialogue itself is dramaturgically edited since the artist allowed the characters to transform and thus interiorize the text. But this is not the only reason for which they are

connected to their roles. The casting was a crucial element of the work. Accepting the collaboration and participation in a contemporary art piece praises the spiritual and intellectual openness of Asztrik Várszegi. The role of justice-seeking, revolutionary Tulman fits perfectly to rabbi Gábor Fináli as well. Even though they did not live it through, both have been the successors of a story from the past, carrying its consequences and getting involved indirectly in the very past they recall.

They simultaneously represent themselves and, symbolically, the groups they belong to. Throughout the conversation the two characters with differing beliefs are looking for the common points of their faiths and lives. Most importantly, the Hebrew language and the search for the truth. Szabolcs KissPál complements these two with another shared asset, that is, music. He connects the *Benedictus* with a *kol nidre* and the closing song (*Baruch ha gever*), the first notation of which was performed by a Catholic monk converted to Judaism in the 12th century.

The prior and rabbi also touch on some sensitive issues like the perpetuation of life, sensuality, celibacy, the institutional legitimacy of the church and the issue of truth. The believers of different

³ This text was originally published in the 2021 September-October issue of the magazine *Műértő*

⁴ From *Fake mountains to Faith* (Hungarian *Trilogy*), 2016

(Baruch ha Gever), amelyet egy zsidó vallásba betért katolikus szerzetes jegyzett le a XII. században. A perjel és a rabbi érzékeny pontokat is érint: az élet továbbvitelét, a testi szerelmet, a papi nőtlenséget, az egyház mint intézmény szükségességét és az igazságot. Eltérő nézetek hívei találkoznak a múltban és a felolvasóknak köszönhetően a jelenben; ütköző emlékezetekből egymásba fonódó emlékezetek lesznek.

A tanácsköztársaság után menekülni kényszerülő rabbi szájából az is elhangzik, hogy Mózes volt az első kommunista, aki nem tudta szó nélkül hagyni az igazságtalanságot. Akármilyen meglepően hangzik is ez a kijelentés, nem volt szokatlan a tanácsköztársaság túlfűtött, utópisztikus hangulatában. Balázs Béla is hasonló szellemben írt: „*Mi felnőttek, ama kommunista Mózesek vagyunk, akik gyermekeinket elvezetik az ígéret földjének határára*”. De a tanácsköztársaságban résztvettek

olyan keresztény, korábbi egyházi személyek is, akik Jézus igazságos birodalmának eljövételét remélték az új rendszertől. Sokuk szerint, ahogy Hatos Pál történész írta, „*Krisztus volt a legelső szocialista, aki egész életét szegénységben töltötte, mindenkor a testvériséget, szeretetet, az egyenlőséget és az igazságot hirdette...*” Mózesben és Krisztusban tehát egyaránt az eljövendő igazságos világ képviselőjét látták. Ugyanakkor a tanácsköztársaság valláspolitikája egyaránt sújtott keresztényeket és zsidókat. Jeges Ernő egyetlen fennmaradt példányban ismert, a tanácsköztársaság valláspolitikájáról készült, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban őrzött plakátja rámutat erre az összefüggésre. Ugyanaz a Jeges Ernő készítette, aki nem sokkal korábban a Nem! Nem! Soha! plakátot Magyarország megcsonkítása ellen. Jeges Ernő esetében is találkoznak az eltérő ideológiák, amelyeket az utókornak nehéz összeegyeztetni. E komplex összefüggések ellenére mégis a „kommunista zsidó” tanácsköztársaság sztereotípiája, a

zsidó bűnbakképzés maradt fenn.

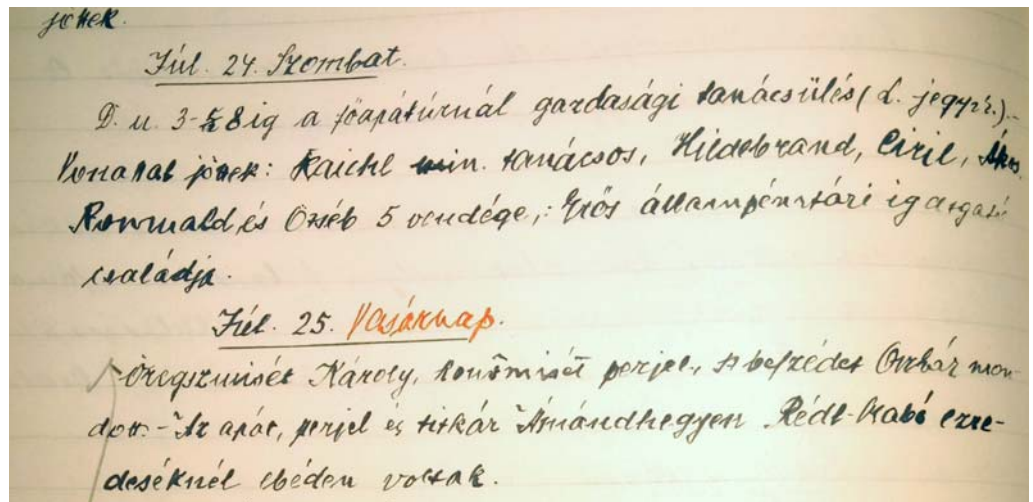
A beszélgetés végén Tulman kéri a perjelt, „*többé ne akarják elpusztítani a népemet*”. Bár a beszélgetés 1920-banzajlik, nem lehet áthallás nélkül értelmezni, hiszen az emlékirat a holokauszt után készült, 2000-ben jelent meg, egy fordulatokban gazdag élet lezárulta után. Tulman megjárta a spanyol polgárháborút, táborokat, túlélte a holokausztot. Egymásra csúsznak az idősíkok. A történet mégsem nélkülözi az ambivalenciát, s a kétségeket sem. A „nyissátok ki a kaput” a befogadás gesztusa, ám a memoár szerint a kaput akkor nyitják ki, amikor a rabbi – a marasztalás, a rendbe való betérés lehetősége ellenére – távozni akar, vagyis az elengedés, elhagyás gesztusa is.

David Victor Tulman hiányzik a pannonhalmi archívumból, hiányzik a köztudatból, de KissPál Szabolcs megteremti annak lehetőségét, hogy többé ne hiányozzon. Munkájának harmadik eleme egy márványtábla Tulman emlékére. Az emlékéllítés rítusát ajánlja fel. Pannonhalma történetében az emléktábla hozza létre azt az emléket, aminek az emléket megőrzi. Vajon elhelyezik-e az apátságban?

Nem kell sok hozzá, hiszen még a csavarok is oda vannak mellé készítve.

Fináli Gábor, Várszegi Asztrik és KissPál Szabolcs a Salom hangmű felvétele közben (2021.03.03) / Gábor Fináli, Asztrik Várszegi and Szabolcs KissPál recording the audio for Shalom (2021-03-03)

A perjeli napló bejegyzései 1920 július 24-25-én, DVT távozásának napján/
 The entries of July 24-25 1920 in the prior's logbook, the days of DVT's departure from the monastery

perspectives interacted in the past – and, thanks to the performers, they do the same in the present while the confrontational memories transfigure themselves into intertwined remembrances. One of the ideas articulated by the rabbi seeking shelter from the atrocities in the aftermath of the Soviet Republic refers to Moses as the first communist who would always act against the injustice he encountered. Even though the statement might sound rather surprising, it was not unusual at all in the utopian, exalted atmosphere of the Soviet Republic. The writings of Béla Balázs utter the same approach, *'We, the adults, resemble the communist Moses, who is guiding his children to the borders of the promised land.'* In addition to that, many prominent Christians, former religious dignitaries, took an active role in the Soviet Republic, hoping for the arrival of the fair Kingdom of Jesus through the new political system. As noted by the historian Pál Hatos, for many of them, *'Christ was the very first socialist, who spent his whole life in poverty and preached brotherhood, love, equality and justice unfailingly.'*

In other words, they saw the forerunners of a coming fairer world order in Moses and Christ. Nevertheless, the church politics of the Soviet Republic equally deprived Christians and Jews of their rights. The only survived copy of a poster by Ernő Jeges kept in the Hungarian Jewish Museum and Archives, articulates this connection. The author coincides with the designer of the No, No, Never! poster (→ DVT08/PF-2016) agitating against the historical disintegration of Hungary. The clashes of conflicting ideologies are so ambiguously reflected in Jeges' personal life that posterity finds them difficult to comply with. Despite the complicated interconnections typical of that era, the blaming stereotype of the "Jewish, communist" Soviet Republic has prevailed to the present day.

At the end of the conversation, Tulman asks the prior, *'please, don't ever try again to destroy my people.'* Although the dialogue unfolds in 1920, the memoir itself was written after the Holocaust and published in the year 2000 following a life full of

turns, so it cannot be interpreted without a subtext. Tulman experienced the Spanish civil war, the internment camps and survived the Holocaust. The layers of time are overlapped. Yet, the story is ambivalent and raises questions. 'Opening up the gates' is normally a sign of inclusion/reception, but the memoir states that the gates were opened when the rabbi decided to leave – despite the hospitality of the monks and his opportunity to join the order –, so in this case it was a gesture of letting go, of release at the same time.

David Victor Tulman is absent from both the monastery archive and public consciousness. KissPál offers to fill this void with a third element of his work, a memorial tablet commemorating Tulman. The plaque serves as a ritual of memorialization since it completes the history of the Archabbey with the very memory the memory of which it is meant to preserve. One wonders whether it will be installed or not. It does not need much to happen, as even the screws are provided with the plaque.

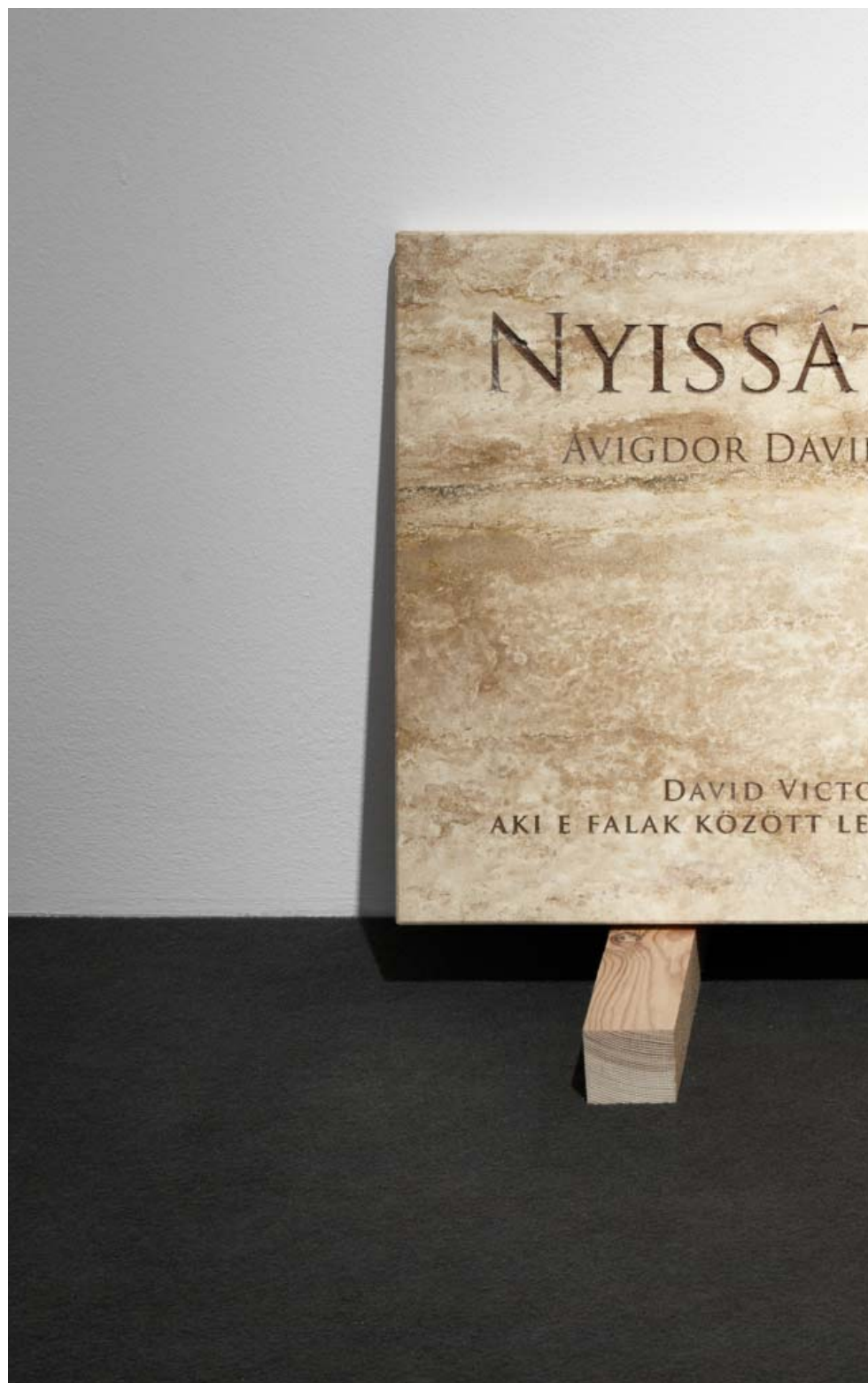

emléktábla

Nyissátok ki a kaput!

Nyissátok ki a kaput!

emléktábla, Süttői mészkő,
90 x 45 x 2 cm,
2021

Open up the gates!

memorial

Open up the gates!

commemorative plaque, Süttő limestone
90 x 45 x 2 cm
2021

TOK KI A KAPUT,

D BEN MORENURAW ELIAHU TULMAN

KERESI A HELYÉT

AZ EMBEREK KÖZÖTT!

DR TULMAN, A „VÖRÖS RABBI“ EMLÉKÉRE,
LT MÉNEDÉKET 1919 ŐSZE ÉS 1920 NYARA KÖZÖTT.

A **Láthatatlan spektrumok** kiállítás részeként | Part of the show: **Invisible spectra**
Pannonhalmi Apátság Galéria | Pannonhalma Archabbey Gallery
2021.3.21 - 11.11. | 21/3 - 11/11/21

Kiállító művészek / Exhibiting artists:

Albert Ádám – **Lepsényi** Imre,
Gosztola Kitti,
KissPál Szabolcs,
Villányi Csaba – **Salát** Zalán Péter,
Tranker Kata

Kurátorok | Curators:
Frazon Zsófia, **Gadó** FLóra

Budapest 2022

Néprajzi Múzeum
Museum of Ethnography

